

Gazda István tudománytörténész összefoglaló értékelését (*Petrik könyvészetének helye a magyar művelődéstörténetben*) hagyuk ismerettségünk végére, mert benne nemcsak Petrik áldozatvállaló tevékenységének, hanem könyvtárosok százainak szolgálat igazságát, amikor leírja: „kortársai nemigen óhajtották a tudósok sorába emelni, elvégre alig tett valamit: két évszázad magyar irodalmát, a szépirodalmi műveket és a szakkönyveket, a tankönyveket és a gazdasági könyveket, valamint a hungarikák egy részét emelte felszínre a feledés homályából, hogy azután tudósok százai az ő műve segítségével írhatták meg kisebb-nagyobb diszsertációjukat, s lehessenek taggá fontos vagy kevésbé jelentős tudós társaságokban”.

NÉMETH S. KATALIN

Ladányi Erzsébet: Az önkormányzat intézményei és elméleti alapvetése az európai és hazai városfejlődés korai szakaszában. Bp. 1996. Márton Áron Kiadó. 194 l. (Studia Theologica Budapestinensia. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának sorozata 15.)

A hazai jogtörténetírás kiváló művelőjének, Ladányi Erzsébetnek ez a munkája lényegesen közelebb visz bennünket a magyarországi város-történet korai szakaszának ismeretéhez. Nem úgy, mintha városaink kialakulásának társadalmi vagy gazdasági tényezőit vizsgálná, hanem a kérdéshez speciálisan a jogtörténet oldaláról közelít. A szerző ebben az esetben, mint maga is leszögezi, a „jogelméleti és intézménytörténeti elemek és kialakulásuk vizsgálatát tekintette fő feladatának.” Páratlan szakirodalmi ismeretek, a római és a kánonjogban való széleskörű tájékozottság, kifinomult kritikai érzék és módszer birtokában tudja elhelyezni a magyarországi jelenségeket az egész európai fejlődés vonalában. Ennek megfelelően a munka nagyobbik fele az elsősorban szóbaveendő európai országok, Franciaország, Anglia, Olaszország és a Német Birodalom városjogi viszonyait, terminológiai kérdé-

seit mutatja be s ezen az alapon tudja igazán értékelni a római és a kánonjognak Magyarországon való korai érvényesülését városaink jogi életében, a város jogi személyiségében. Mindehhez rendkívül bonyolult terminológiai kérdéseket kellett a legegzaktabb finomságú fejtegetésekkel tisztázni, azt, hogy ezek mennyiben meghatározói a város-létnek. Különösen fontosak ezek a meghatározások a városok kiváltságlevél előtti korszakára vonatkozólag, illetve, ha az ilyen kiváltságlevél teljes hiánya állapítható meg, mégis világos maga a város-lét. Természetesen sok probléma megtárgyalására kerül sor: a város és környék, város és egyházi szervezet és sok más egyéb tekintetben. Nem feladatunk itt, hogy részletesebben kitérjünk az egyes tárgyalásra kerülő különböző magyarországi városok, Körmend, Radna, Nagyszombat és a „katonai kommuna”-ként meghatározott Sopron speciális viszonyaira, csak annak fontosságát szeretnénk itt aláhúzni, hogy nézetünk szerint a szerzőnek sikerült véglegesen tisztázni a székesfehérvári állítólagos alapítólevél olyan sokat vitatott kérdését. Ugyancsak nagyon fontosak azok a fejtegetései, amelyek arra vonatkoznak, hogy bár sem Esztergomnak, sem Székesfehérvárnak nem volt külön kiváltságlevele, mégis királyi székhely voltuknál fogva különlegesen előkelő helyet foglaltak el a magyar városok sorában, s hogy kiváltságlevél nélkül is más városok kiváltságlevelei gyakran hivatkoznak ezek „libertas”-ára. A szerző itt pontos analógiát talál abban, hogy sem Párizsnak, sem Londonnak nem volt kiváltságlevele, mégis tömegesen kapták meg más városok az ő „libertas”-ukat. A magyar városi fejlődés, városjog tehát ezen a téren is szinkronban volt Európával.

CSAPODI CSABA

**V. Ecsedy Judit: Titkos nyomdahelyű ré-
gi magyar könyvek 1539–1800.** Bp. 1996.
Borda-Antikvárium. 246 l.

A Borda-antikvárium kezdeményezésére és V. Ecsedy Judit értékes munkájával új kötettel gyarapodott a magyar könyvtörténeti irodalom:

a hamis magyarországi ill. magyarországi vonatkozású nyomdahelyek első, nagy korszakot átfogó, tudományos igényű összefoglalásával. Az összes tétel címlapreprodukciónál illusztrált, szép kiállítású kötet a Borda-cégnél már ötödik szakmai kiadványa. (A megelőző kötetek Borsa Gedeon munkái: *A régi nyomtatványok anyaga*, ill. *A régi nyomtatványok mérete*, az ő 70. születésnapja tiszteletére kiadott *Gesta typographorum* című tanulmánykötet, ill. a Magyar Iparművészeti Főiskola Typo-Grafikai tanszékén megjelentetett bibliofil könyvek jegyzéke.)

Az itt bevezetett „titkos nyomdahely” fogalma alatt a hamis, a koholt ill. rejtett nyomdahely egyaránt értendő. A bevezető tanulmány részletesen kitér ezek megkülönböztetésére, és történeti-cenzúratörténeti háttérrel ad e nagyon érdekes könyvkiadási probléma jobb megértéséhez. Míg a fiktív nyomdahelyre a 16–17. századból alig ismerünk magyarországi példát, addig a József-korszakban ill. az azt követő néhány évben a politikai, egyházpolitikai kiadványok szívesen éltek ezzel a megoldással. A hamis nyomdahely ismét csak a 18. században a leggyakoribb: a hamis magyarországi vagy külföldi nyomdahelyet feltüntető kiadványok legtöbbször az 1725–1760 közötti években nyomtatták Magyarországon. Tartalmuk egyértelműen azt mutatja, hogy az akkor uralkodó egyházpolitika által nagymértékben visszaszorított protestáns egyház – főleg a dunántúli és a felföldi protestánsok számára – készült ezek a hamis impresszummal ellátott fontos vallásos művek.

A fiktív nyomdahelyekre már a régebbi könyvtörténeti kutatás is felfigyelt, míg a hamis és koholt nyomdahelyek első megközelítését már a 19. században, egyháztörténészek végezték. A tanulmány érdekesen mutatja be a kutatás előzményeit Kovachich Márton Györgytől kezdve Szelestei N. Lászlóig. A hamis és koholt nyomdahelyek összegző feltárása azonban itt először történik meg, s ami a bibliográfia igazi jelentőségét adja: a valódi nyomtatási helyek feltárásával. E kutatás alapján növekszik a soproni, győri tipográfiák, kisebb mértékben a pozsonyi

teljesítménye, és fény vetül egy valóban titkos nyomdára, amelyet 1735–1736 között Ludvig János kőszegi könyvtáros nevéhez lehet kötni. Másrészt a Petrik-bibliográfia VI. és VIII. kötetében szereplő, újonnan leírt debreceni nyomtatványok egy részéről is kiderül, hogy impresszumuk hamis, és erről az oldalról valamennyire érthetővé válik, miért zaklatták a hatóságok olyan sokat a nyomdát a 18. században egy-egy „debreceni” könyv miatt, amely a cenzúrát megkerülte.

A bibliográfia legfontosabb része a magyarországi anyag: 179 hamis ill. koholt impresszummal Magyarországon készült nyomtatvány leírása időrendben, valódi nyomdahelyükkel együtt. Számos esetben még a nyomtatási év módosításával is. Külön fejezet ennek az ellenpárja: külföldi nyomtatványok hamis vagy fiktív magyarországi impresszummal. Az itt szereplő 50 ilyen tétel valódi nyomdahelyének megállapítása természetesen nem lehetett a kutatás célja. A kötet végén néhány rejtett nyomdahelyűnek tekintett tétel szerepel. A bibliográfiába kerülésnek két fontos kritériuma volt: a hamis vagy koholt nyomdahely az impresszumban szerepeljen és a kiadványnak legyen megvizsgálható példánya. Így el lehetett kerülni a szakirodalmi tévedések megismétlését, vagy az állásfoglalás hiányát, lehetetlenségét a csak egykor létező, ma már nem található példányok esetében. A bibliográfiába ugyanakkor olyan nyomdatörténeti érdekességek is bekerültek, mint pl. az egyik műhelyben elkezdett és másol befejezett kiadványok. Mivel itt hiányzik az eltitkolás, a hatóságok megtévesztésének szándéka, szerencsésebb lett volna az ilyen tételeket csak a bevezető tanulmányban, s nem a bibliográfiában közölni.

Reméljük, hogy a könyves szakmának: könyvtörténészeknek, könyvtárosoknak és a könyvgyűjtőknek egyaránt érdekes kötet új megállapításai a korszak egyes irodalomtörténeti, egyháztörténeti kérdéseit behatóan feldolgozó tanulmányokba is méltó módon bekerülnek majd.